

13/04/2021

סיכום דיון צוות היגוי סקר טבע, נופ ומורשת 'פארק חוף הכרמל' – דו"ח שלב א'

משתתפים:

קובי ציטר, סילביה סון לביא, נגה לבנברג, יואל חסין – מוא"ז חוף הכרמל
אמיר פרלברג, עמית מנדלסון, אביב אבישר, אורי רמון – מכון דש"א
לימור רוטיץ – רשות מקרקעי ישראל
מיכל רטנר, אודי גלילי – רשות העתיקות
דותן רותם, בן רוזנברג – רשות טבע והגנים
זרי גרמי – עמותת כחול וירוק
ארז ארד – החברה להגנת הטבע
יונתן סטרול – המשרד להגנת הסביבה
לירם יונגרמן, עילי קורן – איגוד ערים לשמירת איכות הסביבה שרון-כרמל
דור אדליסט – אוניברסיטת חיפה

נעדרו:

משה יזרעאלי – רשות ניקוז ונחלים כרמל
מיכה סילקו – קרן קיימת לישראל

מהלך הדיון:

אמיר מרכז את עבודת הסקר, והציג את ממצאי דוח שלב א', תכנית העבודה להמשך ומסקנות ותובנות ראשוניות.

ניתן להוריד את חוברת דוח שלב א' [מאתר מכון דש"א](#), או [מאתר המועצה](#).

מצורף לסיכום זה גם קובץ המצגת שהוצגה בדיון.

לשימושכם, להלן גם [קישור להקלטת הדיון](#).

תמצית נושאים עיקריים שהוזכרו במצגת:

- 1. תודות:** גופים רבים שותפים בסיוע לעבודת הסקר: במועצה, ברשויות ובעמותות, וכן ארגונים פרטיים, אתרי תיירות ומורשת, ותושבים – שסיפקו כולם ובחפץ לב, מידע רב ערך מהיכרותם עם השטח.
- 2. שטחים מוגנים:** 15 שמורות ו-8 גנים לאומיים מוכרזים/מאושרים, ועוד 10 בשלבי תכנון שונים. סה"כ כ-9,000 דונם (לא כולל שמורות/גנים לאומיים ימיים). עוד כ-2,000 דונם יערות קק"ל.
- 3. פרקי מבואות:** גיאומורפולוגיה, הידרולוגיה, אקלים – ראו פירוט במצגת ובדוח. חשוב לשמור על שפה אחידה, מכיוון שמקורות מידע שונים מתארים – בעיקר את רכסי הכורכר – בשמות שונים. כאן נהגנו לפי השמות שתוארו ע"י אלמגור ופרת בספרם: חוף הים התיכון של ישראל (2012).

4. **שימושי קרקע:** בחלוקה כללית, כשליש מהשטח בנוי/מופר (כולל חקלאו מבונה – חממות ומדגה אינטנסיבי בבריכות בטון); כרבע מהשטח חקלאי (כולל מדגה בבריכות עפר פתוחות, חקלאות בתי-רשת ומנהרות); כ-40% שטח פתוח שאינו חקלאי פעיל (כולל בריכות הדגים הנטושות), שבו בוצע מיפוי הצומח ובתי הגידול.
5. **מודל רצף שטחים פתוחים:** שיטת העבודה מפורטת בדוח. הממצאים מראים שבהשוואה לאזורים אחרים במועצה (או סמוכים לה), כמו הכרמל או רמת הנדיב, בתחום הסקר אין רצפים גדולים ומשמעותיים של שטחים פתוחים בלתי מופרים. יחד עם זאת, ישנם בכל זאת מספר רצפים משמעותיים (מפורטים במצגת ובדוח).
6. **מסדרונות אקולוגיים:** מתבססים על שכבות מידע שהוכנו ע"י רט"ג והתכנית האסטרטגית 2040 של מנהל התכנון, ומספקים מידע משלים למודל רצף השטחים הפתוחים.
- מתוארים שני מסדרונות אורך משמעותיים – מסדרון רצועת החוף מחיפה ודרומה שנקטע באזור בסיס השיטת וממשיך מנווה ים דרומה לאורך אזור הסקר. ישנם אזורים שבהם המסדרון צר, כאשר היישובים או התשתיות קרובים לקו החוף (חוף גלים, נווה ים, דור-נחשולים, ג'יסר א-זרקא, קיסריה). באזור הדיפלה וחולות קיסריה המסדרון רחב יחסית; מסדרון מזרחי – לאורך המרזבות החקלאיות ורכסי הכורכר העורפיים. מסדרון זה נחצה פעמים רבות ע"י כבישי גישה ליישובים, ומהווים מחסום חלקי למעבר של בע"ח, גם אם קל יותר לחצייה מאשר כביש החוף ומסילת הברזל.
- מסדרונות רוחב – מאפשרים קישוריות בין מסדרונות האורך, ורובם מבוססים על הנחלים (המסדרונות מפורטים במצגת ובדוח)
7. **מעברים אקולוגיים חוצי-תשתיות:** "צווארי בקבוק" במסדרונות, ומגבילים את תפקודם. אותרו 35 מעברים פוטנציאליים שחוצים את כביש החוף, מסילת הרכבת וכביש 4. ברובם אפשר וצריך לשפר את מאפייניהם גם ללא השקעה תקציבית גדולה, על מנת לשפר את תפקודם ולהנגישם טוב יותר למעבר בע"ח.
8. **מורשת האדם:** חשוב להדגיש שהסקר לא נועד להחליף סקר ארכיאולוגי של רשות העתיקות. הדו"ח מציג בצורה תמציתית את המידע הקיים, מפנה לספרות הקיימת שמספקת מידע רחב היקף, ומתאר בקצרה גם אתרים נוספים שנמצאו בעבודת השדה ושאינם ממופים בתיעוד קודם. בתחום הסקר שלוש ערי חוף קדומות חשובות: עתלית, דור וקיסריה – שמתוארות בהרחבה בספרות; מלבדן, קיימות תופעות ייחודיות לאזור חוף הכרמל, ובראשן המחצבות העתיקות והקברים החצובים בכורכר, מתקנים שונים להפקת מלח, הבארות הרבועות הרדודות שחצובות בריכוז גבוה סביב רכס הכורכר התיכון (רכס עתלית), פרצות הניקוז ברכס המזרחי (רכס מגדים) שהוא הרציף והגבוה ביותר, מפעל סכרי הכבארה הצלבני – שנועד לאגום מים שהובלו לקיסריה ע"י אמת

המים הנמוכה, וכן כ-15 תילים ארכיאולוגיים וחורבות נוספות – בדרגות שימור שונות – רובם על רכס הכורכר המזרחי (רכס מגדים).

9. לוח הזמנים: אנו מתקדמים בתכנית העבודה כמתוכנן, למרות העיכוב שנוצר בשל התארכות הליכי הזמנת העבודה. הסתיים שלב המיפוי הרציף של התכנית (למעט אזור בסיס השייטת), ואנו נמצאים כעת בעיצומה של עבודת השדה בסקרים הבוטניים המפורטים ובסקרים הזואולוגיים. המעבדה הלאומית לאקולוגיה אקוויטית (המלא"ק) עובדת בשיתוף פעולה איתנו, ותעביר את המידע שיתקבל מהדיגום שיעשו בנחלים שבתחום הסקר – תנינים, עדה ודליה. המלא"ק פנה לרשות ניקוז ונחלים כרמל לסיוע במימון הדיגום בנחלים. ייתכן שהמידע יועבר מעט אחרי סיום הסקר, ואם כך יקרה – נבדוק כיצד נוכל לשלבו בממצאי הסקר.

10. מסקנות ותובנות ראשוניות:

10.1 מורשת האדם:

✓ **הנקרופוליס:** מערות הקבורה הרבות שפזורות לאורך רכס הכורכר, ושימשו את תושבי הערים הקדומות. לדעת עורכי הסקר, יש כאן אוצר בלום עם פוטנציאל ברמה של אתר מורשת עולמי, שכיום לא מוגשש ומוזנח. חשוב מאד לבצע מיפוי מסודר, שיקום, שימור והנגשה שלהם.

✓ **המחצבות:** ממפגע לנכס. כורכר המחצבות (תצורת דור) נחשב לסלע איכותי מאד לשימוש, ולכן שימש לאורך הדורות לחציבה רבה. ישנן מחצבות עתיקות שבהן מערות הקבורה, וישנן מחצבות מודרניות (משנות ה-60 של המאה הקודמת). כרגע רוב המחצבות מוזנחות, בחלקן הגדול פסולת חקלאית ובניין, ולעומת זאת יש בהן פוטנציאל גדול מאד לשימושים שונים – שיקום בתי-גידול (ראו בהמשך), וכן למתקני פנאי ונופש, תיירות ומורשת רבים. מוצע לבדוק מול הקרן לשיקום מחצבות אפשרות להכין תכנית מתאר לשיקום ולהכשרה, למימון הפוטנציאל.

✓ **בארות המים:** מיוחדות לחוף הכרמל. חלק מהן נהרס, אבל עשרות בארות עדיין קיימות בשטח – הרוב נסתר מעיני הציבור. אפשר לחשוף אותן, לשקם ולהנגיש, לדוגמה – על-ידי יצירת שביל בארות המים.

✓ **שביל הרכס:** מוצע להמשיך את פרויקט שביל הרכס בעתלית – צפונה ודרומה, מחיפה ועד קיסריה – כשביל טיול אזורי (בדומה לשבילים אחרים דוגמת שביל הגולן, שביל סובב כינרת, שביל עמק המעינות ועוד), שיעבור גם בשטחים הפתוחים וגם דרך היישובים (הבונים, מעגן מיכאל, ג'יסר א-זרקא, קיסריה). אודי גילי ציין שבשיתוף עם ביה"ס גלי עתלית, ימשיכו לטפח את שבילי עתלית, והזכיר גם את פרויקט שביל הים שנמצא כרגע בתכנון. אפשר לבדוק איך שביל זה ישתלב עם שביל הרכס (שהתוואי שלו אמור להיות מזרחית לשביל הים ובמקביל לו).

10.2. אקולוגיה:

- ✓ **מעברים אקולוגיים חוצי-תשתיות:** תת"ל 65 (הרחבת מסילת הרכבת) נמצאת כרגע בתכנון. יש כאן הזדמנות לשיפור מצב המעברים האקולוגיים של הרכבת – מפגשי נחל-מסילה והפרדות מפלסיות. חשוב לבחון היטב את התכנון המוצע, ולהעיר במקומות שבהן התכנון אינו מספק.
- ✓ **ממשק שמורות:** חלק מהשמורות זקוק לממשק דחוף. באזור החולות ישנה השתלטות של טיונית החולות, שגורמת נזק גדול מאד למגוון הביולוגי. מינים פולשים נוספים שחשוב לטפל בהם: חמציץ נטוי – ברקסי הכורכר שבעורף החוף; שני מיני הצלקנית – בעיקר באזור קיסריה (אבל גם באזור נחל אורן); פרקינסוניה שיכנית בכורכרים המופרים; ושיטה כחלחלה – בחולות ובכורכר; כל המינים הללו (ונוספים) מופו ותועדו באתר רט"ג; בנוסף, בשמורת בריכת תמסח – ישנה השתלטות של מינים פולשים (דוגמת זיף-נוצה חבוי) והיסגרות של השמורה בצמחייה צפופה (פטל, קנה, אשל).
- ✓ **מחצבות ובריכות דגים נטושות:** בעיקר המחצבות המודרניות, כמו גם בריכות הדגים הנטושות (גם של דור) מגיעות לעומק מפלס מי התהום, ויש בהן פוטנציאל לשיקום בתי גידול נדירים – מלחות, ביצות ובריכות חורף (בהתאמה עם הכרזת האו"ם "עשור השיקום של המגוון הביולוגי", ואימוץ גישה זו ע"י התכנית האסטרטגית של המשרד להגנה"ס שנמצאת בכתיבה).
- ✓ **"אגמון הכבארה":** במרזבת הכבארה, בין מדגה מעיין צבי (והסכר הצלבני הצפוני) לכביש הגישה למעגן מיכאל, ישנו שטח ביצתי שאינו מתאים לחקלאות, ומשמש כיום למרעה בקר של מעגן מיכאל. בנוסף, צמוד אליו מדרום-מזרח, נחשפה בריכה עתיקה להפרדת מי המעיינות, שגם אותה חשוב להסדיר ולהנגיש. יש לאזור זה פוטנציאל גדול מאד לשימור ושיקום, אם כשמורה ואם כפארק לרווחת התושבים, בדומה ל-"אגמון חפר" במוא"ז עמק חפר, ו-"אגמון פולג" במוא"ז חוף השרון. מוצע להכין תכנון של האזור ולמצות את הפוטנציאל שלו מבחינת טבע, נוף ותיירות.

10.3. מפגעים:

- ✓ **פסולת:** במהלך עבודת הסקר, נמצאו אתרים רבים שבהם פסולת מסוגים שונים – פסולת חקלאית – לאורך ערוצי הנחלים ובמחצבות הנטושות; פסולת בניין במחצבות הנטושות; פסולת מטיילים בדיונות החוף (בהיעדר שירותים מסודרים ופחי אשפה); גרוטאות בבריכות הדגים הנטושות; ועוד. המפגעים מופו בסקר. מוצע לתכנן מבצע לפינוי וטיפול בפסולות השונות, וכן לפעול להסברה ואכיפה בקרב התושבים.
- ✓ **אסון הזפת:** פגע קשות בחופי המועצה, בעיקר בחופים הסלעיים. נדרש טיפול מערכתי ויסודי.

11. משימות להמשך והערות המשתתפים:

- ✓ יש להעביר לקובי פרטים על הסקר על מנת לתאם כניסה לבסיס השייטת. באחריות אמיר.
- ✓ אודי גילי העלה מספר נושאים שדורשים פירוט ודיוק. לרובם ישנה התייחסות בדוח, והאחרים יקבלו ביטוי בדוח הבא. באחריות אמיר.
- ✓ מיכל רטנר התייחסה לנושא ההערכה של פרק המורשת בסקר, והדגישה שחשוב שהמשמעויות של האתרים תילקח בחשבון. מיכל תעביר לצוות הסקר חומרים מעודכנים שקיימים ברשות העתיקות. עמית מנדלסון יבצע את שלב ההערכה של אתרי המורשת בתיאום עם מיכל. באחריות עמית.
- ✓ אביב אבישר הזכירה את בריכת החותרים. הבריכה נמצאת מחוץ לגבולות הסקר, אבל נוסף גם אותה לרשימת האתרים. באחריות אמיר; ציינה גם שבניגוד לנאמר בדיון, יש טיפול יעיל נגד החמציץ הנטוי, וכן בטיונית בצלקנית. רט"ג והמועצה מוזמנים להסתייע בידע של אביב בתחום זה; אביב גם הזכירה שחסרה התייחסות לזיהום אור. היבט זה בא לידי ביטוי חלקי במודל רצף השטחים הפתוחים, אבל נוסף לכך התייחסות בדוחות הבאים. אביב מוזמנת לכתוב את הפרק.
- ✓ יונתן סטרול הציע שנתכנס שוב לפני שלב התובנות, ולזמן גם פגישה של בעלי תפקידים, כולל ממעגן מיכאל וקיסריה. באחריות נוגה; לנושא הזפת – הציע שכדאי להתכנס בנושא עם אגף ים וחופים, הגנ"ס. באחריות נגה.
- ✓ לסיכום, אמיר הדגיש כי קיים הבדל בין שלב הסקר, שבו נעשים מיפוי ווהערכה, ומוגשות המלצות ברוח הדברים שתוארו להעיל. שלב התכנון הוא שלב נפרד, שיבוצע על-ידי צוות התכנון, ואינו חלק מהסקר.
- ✓ **קריאת הדוח ומשלוח הערות: כל חברי צוות ההיגוי מתבקשים לקרוא את חוברת הדוח, ולשלוח הערות/הצעות/תיקונים עד 30.4.21.**

רשמו: נגה לבנברג ואמיר פרלברג